

dolayısıyla 1863 nizamnâme komisyonları kaldırıldı. Patrik seçimini düzenleyen ikinci geçici kararname ile 1961'de Şnorhk Kalusdyan seçildi. 1990'da Karekin Kazancıyan, 1998'de ise seçmen yaşı yirmi birden on sekize çekilerek 1961 seçim usulüyle 84. ve şimdiki patrik Mesrop Mutaşyan seçildi. Günümüzde patrikhâne Türkiye ve Girit Ermenileri'nin ruhanî merkezi olup Eçmiyazın Gatoğigosluğu'na bağlıdır. İstanbul Ermeni Patrikhânesi'nin idaresini halen Mutaşyan'ın rahatsızlığı sebebiyle patrik genel vekili seçilen (2010) başpiskopos Aram Ateşyan yürütmektedir. Büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşayan Ermeniler'in (yaklaşık 80.000 kişi) İstanbul'da otuz beş, Anadolu'da Ahtamar'la birlikte yedi, Girit'te bir açık kiliseleri vardır. Yaklaşık 110 ruhaniden dördü piskopostur. Yirmi kilise korosu, üç vakıf, iki yetimhane, iki lise ve bir hastahaneleri, on bir ilköğretim ve dört lise cemaat okulları, yirmi dernek, yedi basın kuruluşu ve İstanbul'da on altı mezarlıkları vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Azgayin Sahmanadrut'ın Hayots (Nizamnâme-i Millet-i Ermeniyân), İstanbul 1279/1863; Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul* (trc. H. D. Andreasyan, nşr. K. Pamukciyan), İstanbul 1988, s. 36, 220; M. Çamçyants, *Batmutyun Hayots*, Venedik 1786, III, 500; H. Asadur, "G. Bolsoy Hayren yev Irents Badriarknen", *1901 Intarcağ Oratsuyts Azkayin Hivantanosı*, Konstandnubolis 1901, s. 236-258; Michel le Syrien, *Chronique* (ed. J.-B. Chabot), Paris 1905, III, 185; "Ermeni Gatoğigosluk ve Patrikliği Nizamnâmesi", *Düstur, İkinci Tertip*, İstanbul 1928, VIII, 1240-1250; F. Babinger, "Ein Besitz-streit um Sulu Manastır unter Mehmed II (1473)", *Charisteria Orientalia*, Praha 1956, s. 29-37; A. K. Sanjian, *The Armenian Communities in Syria under Ottoman Dominion*, Cambridge 1965, s. 96-97, 253-254; V. Artinian, *The Armenian Constitutional System in The Ottoman Empire 1839-1863*, İstanbul 1970, s. 78-91; P. G. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1976, s. 43; K. Bardakjian, "The Rise of the Armenian Patriarchate of Constantinople", *Christians and Jews in the Ottoman Empire* (ed. B. Braude – B. Lewis), New York 1982, I, 89-100; Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhânesi*, Ankara 1988, s. 15-17, 33-46; Papken (Güleseryan), *Badmutyun Gatoğigosats Giligoy*, Antilias-Lipanan 1990, s. 31-42; M. Ormanyan, *Azkabadum*, Antilias-Lipanan 2001, s. 60-66, 1261, 1784-1786, 2155-2156; K. Pamukciyan, *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar*, İstanbul 2002, I, 143-154; II, 191-198; M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, İstanbul 2004, s. 103-130; Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği*, Ankara 2005; Murat Bebiroğlu, "Patrik Seçimi", <http://hyetert.blogspot.com.tr/2009/07/patrik-secimi.html#more> (01.06.2013); J. F. Driscoll, "Patriarch", *The Catholic Encyclopedia*, www.newadvent.org (29.09.2015); A. Fortescue, "Patriarch and Patriarchate", a.e.

CANAN SEYFELİ

İSTANBUL KONFERANSI

Büyük devletlerin
Balkan krizini görüşmek üzere
düzenledikleri konferans
(23 Aralık 1876 – 20 Ocak 1877).

İstanbul Konferansı (Tersane Konferansı), 1875'te Hersek ayaklanmasıyla başlayıp bir yıl sonra Bulgar ayaklanması ve Osmanlı-Sırp. Karadağ savaşlarıyla devam eden Balkan krizini görüşmek üzere toplanmıştır. Balkan krizinin en önemli safhasını Bulgar ayaklanmasının oluşturduğu şüphesizdir ve bu mesele konferanstaki dengeleri ve konferansın seyrini etkilemiştir. Bulgar ayaklanmasının bastırılmasına ilişkin haberler, İngiltere'de "Bulgar vahşeti" propagandasıyla liberaller tarafından siyasî bir malzeme haline getirilmiş ve kısa sürede Türk karşıtı kampanyalara dönüştürülerek Avrupa'nın algı dünyası üzerinde derin etki uyandırmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına dayalı politikadan yana olan İngiliz hükümetini etkisiz bırakırken Osmanlı Slavları lehinde daha aktif hareket etmek için fırsat kollayan Rusya'yı harekete geçirmiştir.

Osmanlı kuvvetlerinin 29 Ekim 1876'da Morova'da Sırp kuvvetlerini bozguna uğratması üzerine Rusya hükümeti Bâbiâli'ye verdiği bir ultiimatomla şartsız olarak altı haftalık ya da iki aylık bir ateşkesi kabul etmesini istedi. Bunun sekiz saat içinde kabul edilmemesi durumunda iki ülke arasındaki ilişkiler kesilecek, Rus büyükelçisi ve bütün Rus elçilik personeli İstanbul'u terkedecekti. Bu arada ordusunu hazırlamaya başlayan Rusya, meselenin Osmanlı Devleti'nin gıyabında hıristiyan devletler arasında müzakere edilmesi girişiminde bulundu. Rusya'nın teklifi Osmanlı hükümeti tarafından kabul edilmesine rağmen Doğu'daki çıkarlarının Rus tehdidi altında bulunduğunu gören İngiliz hükümeti 4 Kasım 1876'da sorunun bir konferansta görüşülmesini önerdi. Önerinin Osmanlı Devleti ve diğer devletlerce kabul edilmesiyle İngiltere, Doğu sorununun çözümünde yeniden önderliği elde etmiş oldu. Bunun üzerine Paris Antlaşması'nda imzası bulunan devletler 1876'nın Aralık ayında İstanbul'da bir araya geldiler. Konferans Kasımpaşa'daki Bahriye Nezareti binasının üst katında toplandı. İngiltere'nin önerisiyle devletlerin İstanbul'daki elçilerinin dışında ikinci bir temsilci ile katılmaları kararlaştırıldı. Rusya, Almanya ve İtalya konferansa

ikinci bir temsilci göndermeyi gerekli görmedi. Buna göre konferansta İngiltere'yi Lord Salisbury ve Sir Henry Elliot, Fransa'yı Kont Bourgoing ve Kont Chaudordy, Avusturya-Macaristan'ı Kont Zichy ve Baron Calice, Rusya'yı İgnatyef, İtalya'yı Kont Corti, Almanya'yı Baron Werther, Osmanlı Devleti'ni de Hâriciye Nâzırı Saffet Mehmed Esad Paşa ile Berlin Elçiliği'nden Şûrâ-yı Devlet reisliğine getirilen İbrâhim Edhem Paşa temsil etti.

Konferansın ilk oturumu 23 Aralık 1876'da yapıldı. Devlet temsilcileri konferansta görüşülecek konular üzerinde tartışırken dışarıda atılmaya başlanan top sesleri bütün imparatorluk için reform öngören bir anayasayı (Kânûn-ı Esâsî) ilân etmekteydi. Bunun üzerine Saffet Paşa delegelere, atılan toprakların halkın meşrû isteklerinin padişah nezdinde kabul edilmesini isteyen Meşrutiyet idaresini ve bu idarenin bütün Osmanlı ülkesindeki müslüman ve hıristiyanların özgürlüklerinin güvencesi olduğunu ilân ettiğini belirttikten sonra böyle bir toplantıya artık gerek kalmadığını açıkladı. Saffet Paşa'nın kısa konuşmasını büyük bir şaşkınlıkla dinleyen delegeler üzerinde Kânûn-ı Esâsî'nin ilân edilmesi olumlu hiçbir sonuç doğurmadı. Paşanın konuşmasından sonra söz alan Rus temsilci İgnatyef, böyle gösterişlere önem vermeyip bugün için ortaya konan maddenin müzakeresiyle işe başlamak gerektiğini ifade etti (Ahmed Sâib, s. 76), böylece konferansın devam etmesi sağlandı.

Konferansta görüşülen konular ve Türk tarafına sunulan teklifler, aslında aralık ayı başlarında büyük devlet temsilcilerinin bir araya gelerek yaptıkları hazırlık toplantılarında kararlaştırılmıştı. Üzerinde mutabık kalınan kararlar gerçekleşen Rus temsilcisi İgnatyef ile Salisbury'nin eseri idi. Bu noktada İgnatyef ile uyum içinde çalışan Salisbury'nin Rusya'ya meyleden tavrı, İngiltere'nin Osmanlı toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına dayalı Doğu politikasının da çatlak verdiğinin bir işaretiydi. Esas itibarıyla İngiltere'nin Osmanlılar'dan uzaklaşan siyaseti, konferans sırasında etkisini sürdüren Bulgar olaylarıyla ilgili olduğu kadar Salisbury'nin şahsıyla da ilgiliydi. Zira Salisbury kişisel olarak Türkler'e karşı öfke ve kin besleyen, temelde Türkler'in Avrupa'dan çıkarılmasına "samimiyetle" inanan biri olarak Doğu sorunu konusunda pek çok İngiliz devlet adamından farklı düşüncelere sahipti. Kendisi, geleneksel İngiliz politikasından vazgeçilmesi ve Türk Devleti'nin taksiminde Rusya ile uzlaşılması gerektiğini savunuyordu. Bununla birlikte

Salisbury'nin takındığı tavır konferanstaki diğer İngiliz temsilcisi Sir H. Elliot'ı rahatsız etti ve Salisbury'yi bu tavırla İngiliz çıkarları için en büyük tehdit olan Rus emellerine hizmet etmekle suçladı. Ona göre Salisbury dış politikada tecrübesizdi ve Rus entrikaları konusunda gerçekleri göremeyen biriydi (*Some Revolution, s. 276*). Bu sebeple İstanbul Konferansı'nı, İngiltere'nin Doğu politikasında derin bir çatlağın meydana geldiğini gösteren sürecin önemli bir aşaması olarak kabul etmek gerekir.

Bu arada, büyük devlet temsilcilerinin konferans öncesi kabul ettikleri kararlar ortak bir program halinde Osmanlı temsilcilerine sunuldu, bu da ilk toplantıdan itibaren uzun ve gergin tartışmalara yol açtı. Hazırlanan ortak program genel hatlarıyla Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'a terk edilecek topraklar, Bulgaristan'da ve Bosna-Hersek'te teşkil edilecek idarî, askerî, adlî ve malî yapı, buralardaki müslüman halkın durumu ve devletler arası kontrol sistemi konusunda ağır hükümler içermektedir. Osmanlı temsilcilerinin kendilerine sunulan programın pek çok maddesini Kânûn-ı Esasî'ye aykırı görüp şiddetle itiraz etmeleri üzerine program küçük değişikliklerle gözden geçirildi ve Osmanlı Devleti'ne kabul ya da reddedilmek şartıyla yeniden sunuldu. Rusya için uzlaşılan yeni teklifler asgari mahiyettedir. Bu teklifler ana hatlarıyla şunları içermektedir: Bulgaristan doğu ve batı olmak üzere iki vilâyete bölünecek ve her bölümü için garantör devletlerin rızası ile, beş yıllık süreyle sultanın tayin edeceği hıristiyan bir vali tarafından yönetilecekti. Bir vilâyet meclisi valiye yönetimde yardım edecekti. Türk ordusu sınırdaki belli başlı yerlerde toplanacak, vilâyet için bir ulusal milis ve jandarma gücü oluşturulacaktı. Reformları denetlemek üzere uluslar arası bir komisyon kurulacak, bu komisyonu korumak amacıyla 5000 Belçikalı asker gönderilecekti. Bosna-Hersek ise tek bir vilâyet olarak birleştirilecek, ancak bir milis gücünden yoksun bırakılacaktı. Öte yandan Bosna-Hersek, bir yıllık süreyle reformların uygulanmasını denetleyecek uluslar arası bir komisyon kurma hakkına sahip bulunacak, devletlerin rızası ve Bâbü'lî'nin tayiniyle bir vali tarafından yönetilecekti. Sırbistan ve Karadağ ile statüko esas alınacaktı. Ancak Sırbistan Küçük İsvornik'i (Mali Zvornik), Karadağ ise Hersek'teki bazı yerleri alacak, Boyana nehri ve İşkodra gölünde ticaret yapma hakkına sahip olacaktı (*II. Abdülhamid'in İlk Mabeyn Feriki Eğinli Said Paşa'nın*

Hâtratu, I, 111-113). Osmanlı temsilcileri bu programı bağımsız bir devlet için kabul edilmez buldular. Hatta öngörülen bazı maddeleri görüşmeye dahi yetkili olmadıklarını belirttiler. Türk tarafı bir yandan itiraz noktalarını ve kendi teklifini konferans gündemine getirirken diğer yandan Rusya'yı İngiltere ve Fransa'dan ayırmak amacıyla Nâfia Müsteşarı Odian Efendi'yi Paris ve Londra'ya göndererek yeni bir manevra içine girdi. Fakat bu girişiminden bir sonuç alamadı.

Bâbü'lî'nin ısrarı ve konferansın çıkmaza girmesi üzerine son çare olarak yabancı devlet temsilcileri tekliflerini hafifletmeyi tartışmaya başladılar. Özellikle Midhat Paşa'nın gayri resmî temasları, Lord Derby ve Elliot'ın etkisiyle daha fazla yapılamayacak derecede tutulan asgarî seviyedeki reformlar dahi hafifletilerek 15 Ocak'ta Türk temsilcilerine sunuldu. Yeni taslakta Avrupa jandarması teklifi kaldırılmakta, valilerin tayini için öngörülen devletlerin onayı ilk beş yıl için geçerli olmaktadır. Bununla birlikte devletler tarafından tayin edilen uluslar arası komisyon hüviyetini korumaktaydı. Yabancı temsilciler reform tekliflerini âdeta ultimatom gibi duran şu şarta bağladılar: Eğer bu teklifler reddedilirse 18 Ocak'taki oturumda konferans sona erecek ve temsilciler ülkelerine dönecekti. Bu yeni durum karşısında Osmanlı temsilcileri, verecek cevabın bütün saltanat erkânının oyunun alınacağı Meclis-i Umûmî'de görüşülmesinin gerektirdiğini (Ahmed Midhat, s. 100), söz konusu meclisin 18 Ocak'ta toplanabileceğini, bu sebeple de kararın 20 Ocak'ta açıklanabileceğini bildirdiler. 18 Ocak'ta Midhat Paşa'nın başkanlığında toplanan ve Şûrâ-yı Devlet üyeleri, vükelâ, sivil ve askerî erkân, gayri müslim ruhanî reislerden oluşan 180 kişilik meclis, konferansta ileri sürülen haksız ve devlete zarar verecek teklifleri kabul ederek haysiyeti zedelenen bir duruma katlanmaktansa savaşı kabul etmeyi devlet ve milletin şanına daha çok yakışır buldu ve savaşın neticesi bir fayda sağlamadığı takdirde, şimdiki tekliflerden daha ağır tekliflerle karşılaşma ve daha çok toprak kaybına uğrama tehlikesini göze alarak teklifleri reddetti (*Mir'ât-ı Hakikat*, s. 218; Ahmed Midhat, s. 103-117). Meclisin kararı padişah tarafından onaylanarak konferansa verilecek cevap kesinleşti. Bu arada Osmanlı tarafı kabul edebileceği esasları da belirledi. Bu esaslar şöylece özetlenebilir: Eşit sayıda müslüman ve hıristiyan üyelerden meydana

gelecek iki komisyon kurulacak; komisyonlardan biri Bosna-Hersek, diğeri Tuna ve Edirne vilâyetleri için görevlendirilecek; bir yıl süreyle iş görecektir bu komisyonlara şu görevler verilecek: **1.** Anayasa reformlarının gerçekleştirilmesine nezaret etmek. **2.** Bu vilâyetler için alınacak tedbirlerin uygulanmasına nezaret etmek. **3.** Zarar görmüş ahaliye yardım için tedbirler almak. **4.** Türkiye tarafından kurulacak jandarma teşkilâtının yardımı ile halkın tam güvenliğini sağlamak (Şimşir, II, s. CLVIII).

Osmanlı Devleti'nin kabul edebileceği esaslar konferansın 20 Ocak'taki son oturumunda ele alındı. Daha doğrusu ciddi bir müzakere konusu bile edilmeyen Türk teklifleri konferansın göstermelik bir konusu olarak kaldı. Dolayısıyla büyük devlet temsilcileri Türk tekliflerini reddedip konferansın bittiğini ilân etti ve daha önce kararlaştırıldığı gibi yerlerine birer maslahatgüzar bırakarak şehri terketti. Böylece İstanbul Konferansı sona ererken gelecekteki Osmanlı-Rus savaşının kapısı da aralanmış oluyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Mir'ât-ı Hakikat (Miroğlu), s. 208-211, 218; *II. Abdülhamid'in İlk Mabeyn Feriki Eğinli Said Paşa'nın Hâtratu, III (1876-1880)* (haz. Davut Erkan), İstanbul 2011, I, 104 vd., 111-118; Ahmed Midhat, *Zübdetü'l-hakâyyık*, İstanbul 1295, s. 100, 103-117; Ahmed Saib, *Abdülhamid'in Evâil-i Sallanatu*, Kahire 1326, s. 76; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s. 202; H. G. Elliot, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, London 1922, s. 276, 286-287; M. D. Stojanović, *The Great Powers and The Balkans: 1875-1878*, Cambridge 1939, s. 131-132; B. H. Sumner, *Russia and the Balkans: 1870-1880*, London 1962, s. 246; R. W. Seton-Watson, *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question: A Study in Diplomacy and Party Politics*, New York 1972, tür.yer.; *British Documents on Foreign Affairs-Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Near and Middle East, The Ottoman Empire: Diplomacy of the Powers, 1876-1878* (ed. D. Gillard), London 1984, s. 191; Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, Ankara 1989, II, s. CLVIII; Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye* (trc. Ali Reşad), İstanbul 1999, s. 368-369; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Tersane Konferansının Mukarreratı Hakkında Şûra Mazbatası", *TD*, VI/9 (1954), s. 121-137.

MİTHAT AYDIN

İSTİHÂLE

(استحالة)

Necis bir maddenin yapı değişimine uğrayarak temiz hale gelmesini ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte "bir nesnenin önceki durumundan başka bir duruma dönüşmesi" anla-